

• Автор многих учебников русиньского языка на Словеньску – Мгр. Ян ГРИБ ослив 80 років свого жывота.

Автор русиньских учебников ся дожыв 80 років

Кібы сьме мали выраховати десять людей, котры по році 1989 зробили основну роботу про розвиток і навчання русиньского языка на Словеньску, исто бы міджі нима не міг хыбити Ян Гриб. Автор многих учебников, котры ся хоснують на наших школах, ся дожыв 80 років жывота.

Народив ся Ян Гриб 4. септембра 1934 р. в Правривцях, котры ся пізніше споїли зо селом Репеїв. Довгорічний педагог і писатель русиньского походжіня учів ся наперед в Грекокатолицькій руській гімназії в Пряшові, пізніше на Українській середній школі (1951 – 1955). Высокошкольскы студії закінчив на Філозофичній і Педагогічній факултах Універзیتی Павла Йозефа Шафарика в Пряшові (1955 – 1964) і як абсолвент зачав учіти в основній школі на русиньскім селі Велика Поляна (Велика Поляна было село в окресі Снина, яке было в році 1980 выселене і затоплене в звязку з будованём Стариньской гати). Потім учів в селі Олька, де остатніх шість років, од року 1965 до року 1971, був і директором школы. На тій функції го застигла і інвазія войск Варшавского договору до Чехословакії. Ян Гриб публічно в школі выступав проти той інвазії і міджі школярями, і тото му комуністичный режим вернув. В році 1971 комуністичны власти примусили Яна Гриба зохабити роботу учителя. Тогды никто не міг знати, же ку своїй роботі, котру любив, буде годен вернути ся аж по 19 роках.

(Продовжіня на 2. стор.)

Зачав новый школьскый рік

Дорогы учителькы, учітелі, школяре, школяркы, студенты, студенткы, початок септембра є уж традично часом, коли ся вшыткы подля свого поставліня наново пуцаме до далшого школьского рока. Сьме ведно о рік старшы, зажыли сьме в минувших роках многы школьскы зажытки і чекають нас зарівно далшы. Вакації вже за нами, і чекать нас работа...

Што ся тыкать мого погляду на тот школьскый рік, ем пересвідченый, же приношати про русиньске школство дакілько позітів. В першій ряді треба підкреслити, же на Словеньску была основана уж далша русиньска основна школа, а то в Калній Розтоці, котра vznikла трансформаціев навчалного языка уж перед тым там існуючой школы із словеньского языка на русиньскый. Найвекшу заслугу на тім ділі має пані директорка Мгр. Марцела Рунянинова, котрій зарівно жычу велё успіхів.

Выполнило ся по часі і то, же ся подарило дістати навчання русиньского языка до наших школ формов вечерніх школ русиньского языка, котры на выше 20-ёх школах нашого регіону організує обчаньске здружіня Колысочка під веджінем пані ПгДр. Любы Кралёвой, ПгД. Через міцно хосенны проекты ся ей подарило здобыти стредства на навчання і на заводжання русиньского языка до наших школ. Іде о способ, при котрім школы не мають ниякы фінанчны наклады на навчання далших окремых годин, бо праві тым директоре часто аргументовали, коли ся бісїдова-ло о заводжаню русиньского языка. Треба выдвигнути і роботу окремого тіму учітелів, котры беруть участь у тім проекті, бо є то работа міцно нарочна, але красна, бо уж по часі приношати свої плоды в подобі офіціального заводжання русиньского языка до навчалного процесу, як ся то стало уж не на мало школах. Конкретну аналізу школ приготавлям спрацовати до кінця місяця септембер і выслідкы будуть опублікованы формов далшой актуальной статі.

Окрем того позітивного, мушу спомянути і штось негатівне. Найвекшы проблем є уж прозаічний – учебники. Міцно аж акутно потребуєме учебники про першу і другу класу основных школ. Зарівно ся в тых днях кінчить работа над першым учебником про матерьскы школы – *Русиньскый язык про найменших*, котрый створив у часі тогорічных літніх вакацій тім учітелів під координаціев обчаньского здружіня Колысочка. І дякуючі тому факту ся зачінати навчання русиньского языка і у дакілких далших матерьских школах нашого регіону, подрібніше буде уведжене в споминаній аналізі нескорше.

Выслідкы і довгорічна снага учітелів русиньского языка о ёго навчання на школах приношати уж свої першы плоды. Діти із тых школ суть уж дакілько років на попередніх місцях в умельцьких активітах – главно в співі і в декламації. Абсолвенты першой основної школы із навчалным языком русиньским в Чабинах (несе мено Анатолія Кралицького а учать ся ту діти в 1. – 4. класі) продовжують в навчаню русиньского языка уж семей рік, і кідь на іншій школі, а то Основній школі Михала Сопыры в Радвані над Лабірцём. Но активно проявлюють інтерес о русиньскый рух, о навчання і активізують ся в різних змаганях, де кінчать на попередніх місцях. І они суть доказом того, же русиньскый язык має свою роль і місце в навчалнім процесі на Словеньску.

В новім школьскім році собі тогды вшыткы зажелайме много успішных кроків, активіт, енергії і смаку до работы на полю далшого возроджованя нашого народа, бо як є видно, наставать в навчаню русиньского языка на Словеньску успішна етапа. Но не треба ся заспокоїти з малом, але о то веце ся трудити за далших школярів і далшы школы, котры все были нашы, лем нам їх доба і політичний систем несправедливо взяв.

Мгр. Марек ГАЙ, учітель контінуальной освіти про предмет русиньскый язык і література

• **Марія СИСАКОВА** – довгорічна артистка в бывшій „Українськім націоналнім театрі“, пізніше русиньскім Театрі Александра Духновіча в Пряшові.

Марія Сисакова – одышла до вічності

Родина, многы бывшы колегове і знамы пришли 3. септембра 2014 до Дому смутку в Пряшові, жебы выпроводили до вічності свою жену, мамку, бабку, сокласницю в Театралнім інштуті Карпенка-Карого у Києві, колегїню, довгорічну артистку в даколишнім „Українськім націоналнім театрі“, в сучаснім Театрі Александра Духновіча в Пряшові, родачку з русиньского села Габура, де ся народила 1. апріля 1942 і охабила нас у Пряшові 29. авґуста 2014 – **Марію СИСАКОВУ**, котру вшыткы ей близкы не называли інакше, як Маша ці фаміліарніше Машка.

Довгы рокы Марія Сисакова роздавала ся на сцені і в родині, а кідь одышла до умельцького неба, зістало по ній порожнє в просторі, але не в наших сердцах, де зістане надовго записана вдяка красным ролям на сцені нашого театру, так як послідня співанка од дівкы Ярославы, яка зазвучала в Домі смутку.

З пару щірыма словами розлучив ся з М. Сисаковом і ей молодшій колеґа-герець, а тепер директор ТАД – **Маріан Марко**:

„Світла в салі погасли, лем свічка запалена...“

Машко, цілый свій жывот єсь дала театру. На сцені єсь жыла іншы жывоты, зо сцены єсь роздавала радость і щастя, сцена была Твоїм жывотом. Дякую Ті, Машко, за Твою службу нашому театру, Театру Александра Духновіча у Пряшові.

Споминам собі на нашу першу стрічу на сцені. Як елев, робив єм заскок, прибіг єм на сцену, обняв Тя і... розорвав Ті шматя. Не зато, жебы-м был такый

(Продовжіня на 2. стор.)

Мали бы сьме памятати на каждого

• **Мгр. Гавриіл БЕСКИД** – *председа Русиньского культурно-освітнього общества А. Духновича у Пряшові і довгорічний русиньский активіста.*

Довго ем глядала медіум, в котрім бы ем опубліковала свою статью. Статью о старенькім і вірнім Русинови. О Русинови котрый жертвовав часть свого жывота нашым людём, нашій русиньській історії, нашым русиньським

будителям, церковным і світським. О многім писав, публіковав і інформовав русиньске жытельство через свої рефераты, публікації і фотодокументації на многых бісїдах, одборных семінарах, конференціях, академіях і громадах.

Чоловік, котрый перевзяв на себе велику тярху навернутя Русинам Руського дому в Пряшові (котрый є днесь в руках бізнесменів і шпекулантів), Русиньске культурно-освітнє общество А. Духновича в Пряшові, Словенську асоціацію русиньских організації і много далшого. Зробив много прекрасной історичной, документачной, організачной і освітнєй работы на хосен нас Русинів.

Днесь тому вызначному, мудрому і жертвовному, понад 80-річному Русинови не є хто верейно, перед шыроков громадів Русинів повісти холем єдно речіня: **„Важений Мгр. Гавриілу Бескиде, дякуєме Вам за вшытко, што сьме про наших людей зробили...“**

Не є хто. Бо каждый позерать лем на себе і свої выгоды в русиньскім русі. Є то смутнє і велика ганьба, окреме тогды, кідь намісто красного слова вдякы много раз ся він дочекаць уражливых і понижуючїх выступів з боку дакотрых Русинів.

Марія ВАСЬКО ГІРОВА,
*председкыня Окресной організації
Общества А. Духновича в Снині*
Фотка: А. З.

Автор русиньских учебників ся дожыв 80 років

(Закінчїня із 1. стор.)

В році 1990, значіть по ніжній революції, вернув ся до школы в Ольці, де учів аж до року 1994, коли одышов на заслужену пенсію. То але в жывоті Яна Гриба не значіло конець єго педагогічної работы. Активно ся і дале занимав своєв работов педагога. Хоць в іншій області. **Ян Гриб ся став автором першого Букваря і першой Читанкы про русиньскы діти, котры были выданы в русиньскім языку, а то іщі в році 1994, і ведно з далшыма учебниками послужыли на кодифікацію русиньского літературного языка на Словенську, котра была выголошена 27. януара 1995.** Букварь, то фундамент, перша книжка, з котров ся стрїтїть каждая дітина такой на початку свого школьского жывота. З нєго ся учїть школярь чїтати і писати першы буквы, і якраз тот фундамент в русиньскім школстві збудовав Ян Гриб. За цілы рокы єго работы – з підпоров Русиньской оброды на Словенську, редакції Народных новинок і Русина, як і одборных конзултантів, ся став автором або сполуавтором учебників і про далшы класы основной школы: русиньского языка про другу і третю класу, про четверту, пята, шесту, сему, восьму, девятую класу основных школ, робочого зошыта з русиньского языка про другу і третю класу (Путованя за сонічком), про четверту, пята, шесту класу ОШ в першій верзїї, чїтанкы про третю, четверту класу основных школ, літературной выховы про сему, восьму, девятую класу ОШ, хрестоматїї про 5. – 9. класу ОШ. Векшына тых учеб-

ників вышла у першій серїї, то значіть од кодифікації 1995 року до року 2004, як і в другій серїї по дакотрых змінах в правилах русиньского правопису од року 2005 до року 2011, котры зміны суть захоплены авторами Василєм Ябуром і Аннов Плішковов у книжці *Русиньский язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанєм русиньского языка* (Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2005). (Шкода лем, же од року 2012 в СР не вышов уж ниякый новий русиньский учебник, жебы ся могла заперти ціла друга серія выдаваня русиньских учебників – Міністерство школства, науки, баданя і шпорту СР ся выгварять на недостаток пїнязей.)

За свою роботу быв Ян Гриб в септембрї року 2007 на 3-ім міжнароднім языковім конгресї в Кракові оцінений Плакетов Кіріла і Мефодія за розвиток русиньского языка, котру удїлює Карпаторусиньский научный центр у США на челї з президентом проф. Др. Павлом Робертом Маґочієм, котрый му особно плакету передав. **Ян Гриб по році 1989 зохабив досправды глибокы слїды в розвитку русиньского языка і єго навчаня на школах. Вірїме, же Русины по тых слїдах будуть крачати дале.**

Петро МЕДВІДЬ, *Пряшів,*
фотка: А. З.

(Історичны факты черьпаны із: П. Р. Маґочій – І. Поп: „Енциклопедія історії та культуры карпатських русинів“, Ужгород, 2010.)

Посланець за Русинів – у мадярьскім парламенті!

• **Председкыня Русиньской штатной самосправы у Мадярціні – Віра ГІРІЦ** *стала посланкынєв за русиньску народностну меншыну в мадярьскім парламенті.*

Русины Мадярьска од мая 2014 мають свого представителя у найвышшій законодарнім органі – мадярьскім парламенті.

6. мая 2014 по скічїню першого засїданя парламенту Мадярьска у єго Гобеліновій авлі у святчній атмосферї перед председом парламенту **Ласлом Кєвером** і другыма офіціалныма представителями і своїма близкыма зложыли присягу народностны посланці, **каждый у своїм материньскім языку, а міджі нима і посланкыня за русиньску народностну меншыну Віра Гіріц.** Славностна атмосфера і прекрасны просторы парламенту зробили тот день про вшыткых участников незабытним.

20. мая 2014 народностных посланців прияв председа влады Марярьціны **Віктор Орбан** і главный міністер канцеларїї міністрів **Янош Лазар.** Ту ся одбыла діскузія о актуалных проблемах, котры ся тыкають народностных меншын Мадярьціны, о планованых дотаціях про народностны самосправы і інштїтуції на будучій рік.

27. мая 2014 народностны посланці ся стрїтили з віце премьером **Жолтом Шеменом** і міністром МТР – **Золтаном Балоґом.** Учасници стрїчі дістали одповідї на многы поставлены вопросы односно будучности навчаня і захраны материньского языка, планы на підпорованя народностных самосправных інштїтуцій, фунґованя штатного фонду фінанчній підпоры.

4. юна 2014 ся одбыло перше засї-

даня Парламентного выборы народностей Мадярьціны. Председа парламенту **Ласло Кєвер** на функцію председы выборы выменовав словеньского народностного посланця **Яноша Фузіка,** а на функцію підпредседы – ромского народностного посланця **Фелікса Форкоша.** По словах ґратуляцій **Др. Герґей Ґуяш,** підпредседа легіслативного выборы парламенту, у своїм выступї зробив паралелу міджі задачами і повинностями Законодарного выборы і Выбору народностей Мадярьска, або о фунґованю обидвох выборов, чім ся отваряють новы перспектївы в законодарстві. На першій засїданя взяла участь заступкыня омбудсмана **Др. Ерґейбет Шандор...**

17. юна 2014 народностных посланців прияв на офіціалнім обідї президент Марярьціны **Янош Адер,** котрый із великым інтересом выслунав пропозиції народностных посланців і дав їм к тому много хосенных рад.

23. юна 2014 народностных посланців на бісїду позвала заступкыня председы парламенту **Марта Матраї.** На тій приятельській стрїчі взяв участь і председа кабінету председы парламенту **Ласло Вереш.** Народностны посланці курто представили свої погляды на дакотры легіслативны проблемы у звязи з наступныма вольбами до самосправ і дали пропозиції на злїпшіня жывота народностей.

Рената РОМАНЮК, „Русиньский світ“, ч. 107, май – юн 2014

Марія Сисакова – одышла до вічності

(Закінчїня із 1. стор.)

запалений любовник, але зато, же ем мав таку велику трему. Лем єсь на ня ласкаво попозерала, з ласков ся усміхла і грала єсь дале. Грали сьме Сушту-Марность.

Мож повісти, же вшытко є марне??? Ніч не є марне!!! Твоя доброта, Твоя мудрость буде горіти в наших сердцах, як поломинь запаленой свічки. Твій ласкавий погляд, Твій ласкавий усміх зїста-

не в моїх мыслях. І мі, і вшыткым колеґам будеш хыбовати на далшых наших премєсах.

Свою путь до вічності єсь собі выстелила плеядов герецькых креацій. Схылям ся перед Твоєв людськостєв і перед Твоім великым талантом.

Няй Ті буде наша родна земля легка!.. Вічная Тобі памяты!“

- р -, фотка: архів ТАД

Міністер бы мав дати конкретны відповіді

Новый міністер школства, науки, баданя і спорту СР Петер Пеллеґріні є на функції іщі лем курто, але вже оголосив першы зміны, котры бы хотів як міністер досягнути у сфері школства. Зміны бы ся мали дотуляти платів учителів і педагогічного процесу. Міністер школства недавно в медіях повів, же хоче зохабити повинне навчання анґліцького языка і підпорёвати математічны класы. Мас але тыж інтерес зліпшыти фінанчну ситуацію учителів. (...)

Правда, заміры міністра можуть вызерати красно, але і елементарна арифметіка – без комплікованых взорців – нас тискать раховати з тым найгіршым. Із ёго прослову видно, же ся зберать робити лем козметічны управы платів учителів ці навчалного процесу, але од міністра ся чекать, же выступить з комплекснов представов і планом на сістемны зміны в школстві. Наприклад, интересовало бы нас, ці є согласный з розбігнутов реформов, котра в будучности не рахує з малокласныма школами. Наслідкы такой реформы бы найвеце постигли народностны школы, а про школство Русинів бы были найтрагічнішы – був бы то конець школ з навчалным языком русиньскым. Кідь з тов реформов, зачатов міністром Чапловичом, є новый міністер согласный, потім є вопросом, ці буде хотіти уважовати і діскутовати холем о вынятку про народностны школы, жебы к такому єднозначному математічному результату, приближно мінус дакілько десятков народностных школ, не дішло. Далшым важным вопросом є, ці міністер зохабить математіку на основній уровни, т. є. з еднаков кількостев годин на тыждень, так як є в сучасности, або ся години математіки розділять і про іншы, напр. новы предмети. Як знаме, вже теперь каждая школа має право вирішыти о обсягу навчання трех годин в тыждню. Значить, в школьській сістемі СР і школы на територіях з русиньскым жытельством мають право вирішыти о тім, ці холем даяку часть з тых годин схоснують на навчання основ русиньского языка ці на навчання регіональной выховы, де бы ся русиньскы діти, хоць і на словацькій школі, могли учіти о своїй історії, культурі, языку. Нажаль, не є то так, як бы могло быти, окрем того, міністерство дотеперь нияким способом не мотивовало директорів школ, жебы так зробили. Быв бы то позитивный сігнал о інтересі штату підтримовати розвиток навчання в материньскім языку своїх народностных меншын. Кібы ся одобрало і з кількосты годин математіки, простору на заведжіня таких годин бы было іщі веце. А школярі народностных меншын бы лем дістали то, на што мають конштитуцне уставне право. Реформа не чекать, зато на тоты вопросы бы міністер якнайскоріше мав одповісти, бо і на елементарній уровни знань з математіки, без комплікованых взорців, потребуєме знати, ці ся з нами рахує, і з чім можеме раховати мы. А Словакію к позитивным результатам в розвою народностного школства завязують міджінародны договори, европска, але таксамо і домашня легіслатіва.

Петро МЕДВІДЬ, Пряшів

(Статья была написана як коментарь Радіо-новин русиньского выселаня Словеньского розгласу. Зміна назвы і россягу – редакція НН.)

Новы іншпірації до будучности (2)

(АНКЕТА)

Перешов даякый час од скінчіння *Studium Carpato-Ruthenorum 2014* – пятого річника Міджінародной літнэй школы русиньского языка і культуры на Пряшівській універзіті в Пряшові. Акції, яку міджінародный штаб організаторів під покровительством Інштитуту русиньского языка і культуры ПУ интензівно приправлєвав скоро цілый рік, жебы ей три тыждні – од 15. юна до 5. юла 2014 были на якнайліпшій уровни і жебы ей домашні і заграничны участници одходили з Пряшова спокійны а, самособов, по часі ся ту назад вертали. Організаторам од самого початку реалізації проекту, т. є. од року 2010, залежить на тім, жебы каждорічно просондовали погляды участников літнэй школы на ей програм, то значить на процес навчання і супроводны акції. З тым цілём приправили анкету зложеноу з 14-ёх вопросов, відповіді на які можуть ся стати про них новов іншпіраціов до будучности – при будованю програму далшых річників. Віримо, же ся стануть іншпіраціов ай про іщі бівшу кількість домашніх потенціалных адептів того проекту – а по двох минулых, і тот річник якраз їх наростом був шпеціфічний – цілём якого є учіти ся і пропаговати літературный русиньскый язык, русиньску історію, літературу, етноґрафію, спознавати артефакты русиньской культуры... З тым заміром сьме вирішили – зо згодов авторів – поступно публіковати їх відповіді на поставлены вопросы і зарівно ближе представити участников пятого річника літнэй школы, які того року были зо Словакії, України і США.

Вопросы: 1. Мено, призви́ско, титул. 2. Рік і місто народжіня. 3. Народность. 4. Професія / Освіта. 5. Походжіня: мате русиньске коріня? (Кідь нїт, то яке?) 6. Знали сьте передтым дашто о Русинах? 7. Чом сьте ся приголовили на *Studium Carpato-Ruthenorum*? 8. Є про Вас русиньскый язык тяжкый? 9. Як оцінюете цілкову уровень пятого річника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (плюсы, мінусы). 10. Пасовала Вам така форма навчання? 11. Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых річників? (Вашы пропозиції). 12. О котры дісціпліны з карпаторусиністікы бы сьте в будучности мали інтерес? 13. Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції). 14. Взяти бы сьте участь на такім проекті і в будучности?

1. Ярослава Костюк
2. 1995, Ужгород, Україна
3. словацька
4. 2. річник Факулты манажменту ПУ
5. мам
6. гей
7. жебы ем ся дізлана веце о історії своїх предків

8. нї, лем ґраматіка
9. вшытко файно
10. гей, барз
11. абы было веце годин етноґрафії
12. о етноґрафію
13. гей, спокійна ем
14. ясно

1. Яна Семен
2. 1994, Ужгород, Україна
3. українська
4. студентка ПУ
5. гей, дідо є Русин родом із села Осадне
6. гей, але мало
7. хотіла-м ся веце дізнати о Русинах

1. Моніка Сірикова, Мґр.
2. 1978, Гуменне
3. русиньска
4. учителька, 1. ступінь ОШ
5. мам
6. гей
7. жебы ем ся дізлана веце інформацій з історії Русинів і з русиньского языка, спознала новых людей...

8. не є
9. з уровнів ем спокійна
10. гей
11. -
12. -
13. акції были добрі напланованы
14. гей

1. Марія Ясикова, ПаедДр.
2. 1976, Стара Любовня
3. русиньска
4. учителька і директорка ОШ
5. мам
6. гей
7. хотіла-м ся дізнати дашто нового о Русинах, русиньскім

языку, історії і етноґрафії
8. нї
9. на высокій уровни
10. гей
11. мені пасовало так, як то было
12. ґраматіка

„Великий брат“, або успішна лоботомія*?

Припоминати собі 21. авґуст 1968 не є важне лем про Чехів і Словаків, але і про Русинів. Навыше, кідь днесь – під тиском пропаґанды дакотры з нас страчають способность орьєнтовати ся на мапі і зачинають колаборувати з думков, же правда може буде на стороні Москвы.

Споминам собі, як мі мій тато бісідовав о окупації. 21. авґуста мати народенины, і так го у звязи з юбілеєм в році 1968 пустили на пару днів домів од войска. Пришов домів день наперед, і наісто бы ся му ани не приснило, же такой на другый день буде мусити іти назад. Рано ся збудив на то, як му ёго мама в паніці бісідовала, же пришли Руси, же є война і же мати іти на містный народный выбор, бо му телефонує од войска. Не міг тому увірити, так як і многы далшы люде, які собі клали вопросы: Чом бы до нас приходили руськы танкы? Чом бы нас хотіли атакувати нашы ослободителі?

Яка є правда, о тім ся на властны очі пересвідчив у Гуменнім на штаціоні, де мав переступити на влук до Михаловець. В уніформі вояка Чехословацькой армады, котрый мусив перейти коло руськых танків і вояків, му не было вшытко едно. Не знав што го чекать, і ці го не возмуть „ослободителі“ такой в Гуменнім... Могли бы сьме повісти, же про мого тата „вшытко ся добрі скінчило“, аж на то, же „братська навщівка і поміч“ одышла з Чехословації з остатнім вояком – аж в році 1991. Интересніший момент цілого росповіданя є але тот, же так як мій отець, може і много далшых людей, враховано нашых Русинів, спочатку не розуміло і не хотіло вірити тому, же бы Москва могла на нас напасти. Дуплом интересне є то якраз в контексті Русинів, бо з оглядом на історічну память мали мати причіну бояти ся. К диспозиції уж тогды было веце історічных аргументів! „Великий брат“, як дакотры русофілы звыкли красно называти російський народ, предсі уж в році 1938 не зробив ніч проти Мніховского договору а з Кремля, сидячі коло кавіару, позерав ся на розпад державы Чехів, Словаків і нас, „малых братів“ Русинів. Было му то едно, а наввыше, до рока підписав договор Ріббентроп – Молотов, обсадив і взяв слободу далшым державам, поділив собі з Німецьком Польщу, а не быти того, же ся Сталін з Гітлером перераховав, жив бы собі спокійно дале. „Великий брат“ по зміні курсу заграничної політики, кідь Німці му скоро обсадили Москву, уж в році 1943 підписав з Чехословаків договор о взаємній помочі. Якраз тот договор ся став хомутом, до котрого ся дістав Бенеш, і котрый од зачатку дусив нашу екзильову владу тым, же по войні має Москва великий інтерес анектовати Підкарпатську Русь. Сталін то Бенешови припомянув такой по ослободжіню, і так дефінітивно розбив штат Чехів, Словаків і Русинів, в котрім Русины были єдным зо штатотворных народів. Російський народ ани тогды не зробив ніч проти того. „Малый брат“ не був на програмі дня...

Напроти того, „великий брат“ зо своєв комуністічнов партію такой по анексії території Підкарпатської Руси вирішив зніщити і вычаркнути з мапы світа русинський народ, вычаркнути з мапы світа грекокатолицьку церковь, котра на Підкарпатю была повязана праві з Русинами. Під покровительством і в мерьку „великого брата“ проходили „добровольны“ оптації Русинів з Чехословації на Україну в роках 1945 – 1947, організувала ся Акція „Вісла“ з тым самым заміром, котрый роспочав на Підкарпатю два roky дозад: розбити Русинів. Якась полегота і надія про Русинів пришла якраз в році 1968, почас тзв. Пражской яри, але тоты надії погреб на далшых 21 років ніхто інший, як наш „великий брат“. Стигла ся холем легалізація грекокатолицькой церкви, а уставным законом было поволене в списованю людей написати до скобок коло народности української і народность русиньску. Про многых русиньскых інтелектуалів, враховано визначного карикатуристы Федора Віца, але окупація значіла конець карьеры і проблеми з голов екзистенціов. Кідь собі то зрекапітулуєме, пак стоїть вопрос, як по тім вшыткім могли нашы люде в році 1968 вірити скоріше тому, же „тото бы Руси не зробили“, кідь мали уж історічны скушености і аргументы?

В Чеській і Словацькій републіці 21. авґуста собі припоминаме зачаток окупації советськыма і сателітныма войсками. Днесь може о то веце, же тогды пришли до нашой державы робити порядок з „контрареволуціонерами“ і „буржоазныма націоналістами“, а днесь хотять робити порядок з „фашістами“ на Україні, і хоць з правыма фашістами кінцем 30-ых років 20. ст. спершу не боєвали, але ділили собі грабунок. Змінив ся лем словник, але агресія є тот сама. Кідь ся тогды не могло ясно вказати палцём на Росію, бо был Советський союз, днесь прямо вказати мож. А дакотры нашы люде знова даяк страчають орьєнтацію і говорять собі, же правда може быти на стороні „великого брата“, бо „тот бы нам предсі ніч планого не зробив“. Таке думаня має лем двоєк поясніня: будь части народа хыбить історічна память, і зато не є способна аналізувати історічны скушености з „великим братом“, або ся „великому братови“ на части нашого народа подарило якымсь способом зробити тотальну російську успішну лоботомію*, также з той части народа зістала лем нероздумуюча каліка, котра собі не може усвідомлєвати реальный світ.

Ці уж є правдов едно або друге, маю про тоту часть народа смутну справу: „Великого брата“ ніт, а нігда в минулости го ани не было. Суть лем геополітичны інтересы і впливы, а наша історічна память і скушености нам говорять, же все нам было ліпше, а платить то і про сучасность, кідь сьме были під геополітичным впливом Западу. На основі того є обертаня ся на Москву як на покровительку Русинів ці одобреня російского натиску на Україну (хоць ку Києву маме повный вагон претензій на тему Русинів) – хворе.

Петро МЕДВІДЬ, Пряшів

(*Lobotómia – operačné prerušenie spojov medzi čelovým lalokom a talantom. Laicky vysvetlené: chirurgickým, ba dokonca aj mechanickým zákrokom sa pacientovi zničia/prerušia nervové spoje medzi mozgom a vnútornou stranou čela.)

ЯЗЫКОВА КОНСУЛТАЦІЯ (13)

Алтернація звуків у русиньскім языку

1. Алтернація гласных звуків

Під алтернаціов ся розумить повторююча ся і закономірна зміна звуків, котры заберають єднаке місто в морфемі в різних припадах поужытя морфемы, напр. при словозміні, при словотворіню і т. п. Розпознаєме два главны тіпы алтернації:

а) **Історічны** або **традічны**, детермінованы історічныма змінами в языку, т. є. незалежныма од фонетічної позиції звука;

б) **Позічны** – залежны і в сучаснім языку од фонетічної позиції звука.

При высловности согласных звуків треба в русиньскім языку дотримувати такы фонетічны законы:

а) **Оглушіня согласных на кінцю слова** – то значить, же фонема, котра ся в інших позиціях реалізує як звонкий согласный, в позиції на кінцю слова ся реалізує як ёго глуха пара: г → х, з → с, ж → ш, д → т, ґ → к, дз → ц, дж → ч: *порога* – [pórix], *пауза* – [pa:ús], *мужа* – [муш], *стадо* – [стат], *грибы* – [грип], *клягати* – [кл'ак], *доджу* – [дбч];

б) **Асіміляція по глухости** – то значить, же в позиції перед глухим согласным може выступати лем глухий согласный. Кідь в тій самій морфемі стоїть перед глухим парный звонкий согласный, то ся высловлює як ёго глуха пара, напр.: *мягенький* – [мяхко], *легенький* – [лэхко], *близенький* – [блиско], *тяжба* – [т'ашко], *д'ідо* – [д'ітко], *баба* – [бапка], *їджія* – [ї'ч'те] і т. д.);

в) **Асіміляція по звонкости** – то значить, же в позиції перед звонким согласным може выступати лем звонкий согласный. Кідь ся в тій самій морфемі обявить в такій позиції глухий согласный, то ся высловлює як ёго звонка пара, напр.: *ростати* – *розвити* (і в правописі!), *хоцькому* – [ходз'де], *снопы* – [сніб :жыта], *ніч* – [нідж :дб'га], *як* – [јаг :бы] і т. д.)

Іншым тіпом асіміляції є тзв. **приподобненя** або **асіміляція з оглядом на місто артикуляції**. Найчастіше ся стрічає з таким:

– з, с перед ш высловлюєме як „шш“ або „ш“, напр.: *росшырити* [рошшы:риті], *без шапки* [беш:шапки] і т. п.;

– з, с перед ж высловлюєме як „жж“ або „ж“, напр.: *розжалити* [рожж:алиті], *розжувати* [рож:жуваті] і т. п.;

– з, с перед ч высловлюєме як „шч“, напр.: з *черешні долов* [шч'є:решні дб:лб'у], з *часу на час* [шч'а:су на:час] і т. п.;

– з, с перед дж высловлюєме як „ждж“, напр.: *діти з джавотом одышли* [д'іті ж'дж':авотом оды:шли] і т. п.;

– спойня **-тс-, -т'с-, -тс'** высловлюєме як „ц“ або „ц'“, напр.: *дітський* [д'іц'кыі], *люблять ся* [л'убл'ац'а] і т. д.;

– буква **щ** ся высловлює як „ш'ч“ або „ш“, напр.: *ящурка* [ј'аш'ч'урка] і [јаш'урка], *щербатый* [ш'ч'ер:батыі] і [ш'ер:батыі] і т. д.

Алтернація гласных звуків

Про каждый язык є визначнішим перший тіп алтернацій – історічны (традічны), рефлексы яких не залежать од позиції звука, але суть детермінованы історічным розвоєм языка. К найросшыренішым історічным алтернаціям **гласных звуків** належать:

1. Алтернація **е з о**: *нести* – *носити*, *везти* – *возити*, *позерати* – *зоря*...

2. Алтернація **о з а**: *гонити* (худобу) – *поганяти*, *зломити* – *ламати*, *стояти* – *стати*, *хопити* – *хапати*, *поклонити ся* – *кланяти ся*, *скочити* – *скакати*...

3. Алтернація **о з Ø** (нуловов формов) звука: *сон* – *сна*, *кілок* – *кілка*, *грунок* – *грунка*, *жовток* (жовчок) – *жовтка* (жовчка)...

4. Алтернація **е з Ø** (нуловов формов) звука: *день* – *дня*, *беру* – *брав*, *Александр* – *Александра*, *пень* – *пня*...

5. Алтернація **о з ы з у з Ø** (нуловов формов) звука: *сохне* – *засыхать* – *сухий* – *высхне*...

6. Алтернація **ы з Ø** (нуловов формов) звука: *называти* – *назвати*, *зарывати* – *зарвати*...

7. Алтернація **о з і ай е з і** є найчастіша алтернація, зато ся при ній приставиме подробніше:

а) Алтернація **о>і** (в дакотрых діалектах **о>у** або **о>ю**) є найхарактерістнішов алтернаціов русиньского языка. Сій принцип є в тім, же „о“ в отворенім складі ся алтернує з „і“ в запертім складі. Реалізує ся **як в розлічных формах єдного слова**, напр.: *рока* – *рік*, *копя* – *кінь*, *носа* – *ніс*, *ночі* – *ніч*, *воза* – *віз*, *попа* – *піп*, *нога* – *ніг*, *росла* – *ріс* і т. д., так ай в **різних словах єдного сполочного коріння** або **сполочной основы** тіпу: *робота* – *робітник*, *постити* – *піст*, *косити* – *кісьба* і т. п. (Не рекомендує ся подля приятой нормы алтернація в таких словах, як: *род*, *вольный*, *гора* – *гор*, *слово* – *слов*, *школа* – *школ* і ін.) Алтернація настає і в словах, де „о“ є **заперте фонемов** **і/ї**, напр.: *мого* – *мій*, *стою* – *стій*, *бою ся* – *бій ся* і т. п. Алтернація **о>і** настає і в **падовых формах присвойных придавників мужского роду** тіпу: *братового* – *братів*, *няньків*, *попів*, *Петрів*, *Василів* і т. д.

б) Алтернація **е>і** підлігать тым самым правилам і реалізує ся на тім самім принципі: „е“ в отворенім складі ся алтернує з „і“ в запертім складі, напр.: *нести* – *ніс*, *везти* – *віз*, *плести* – *плів*, *семый* – *сім* і т. д.

Треба додати, же в русиньскім языку є дость много припадів, де „о“, „е“ ся не алтернують з „і“ в запертых складах (в словах чужоязычных: *бокс*, *модель*, *агроном*; в словах із спойнєм -ор-, -ер-, -ов- між консонантами: *горб*, *серсть*, *повный*, *довг*; в словах з повноголосєм -оро-, -оло-, -ере-, -еле- між консонантами: *загорода*, *волос*, *берег*, *пелех*; вынятки: *поріг*, *волік*...)

(О тім подробніше в: Ябур, В. – Плішкова, А.: *Русиньскій язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы*, Пряшів : Русин і Народны новинки, 2005, с. 13-14).

Доц. Пед. Анна ПЛІШКОВА, Пед., ІРЯК ПУ в Пряшові

НАРОДНЫ НОВИНКИ

Выдавать Русин і Народны новинки. Шефредактор: Мґр. Александер ЗОЗУЛЯК, редакторка: ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД., языкова редакторка: доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД. Адреса: Ludové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Tel.: 0917 171 912, IČO: 17079748. Реґістрачны чісла: ISSN 1339-5505, EV 327/08, MİC 49 438. Предплатне на рік є 10,- € , так исто і часопису Русин.

Опубликованы погляды дописователів не мусять быти згодні з поглядами редакції. Адреса новинок на интернеті: www.rusynacademy.sk, E-mail: rusyn@stonline.sk

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR – program Kultúra národnostných menšín 2014
Реалізоване з фінанчнов підпоров Уряду влады СР – програм Култура народностных меншын 2014

Rusín a Ludové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
D+4

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2